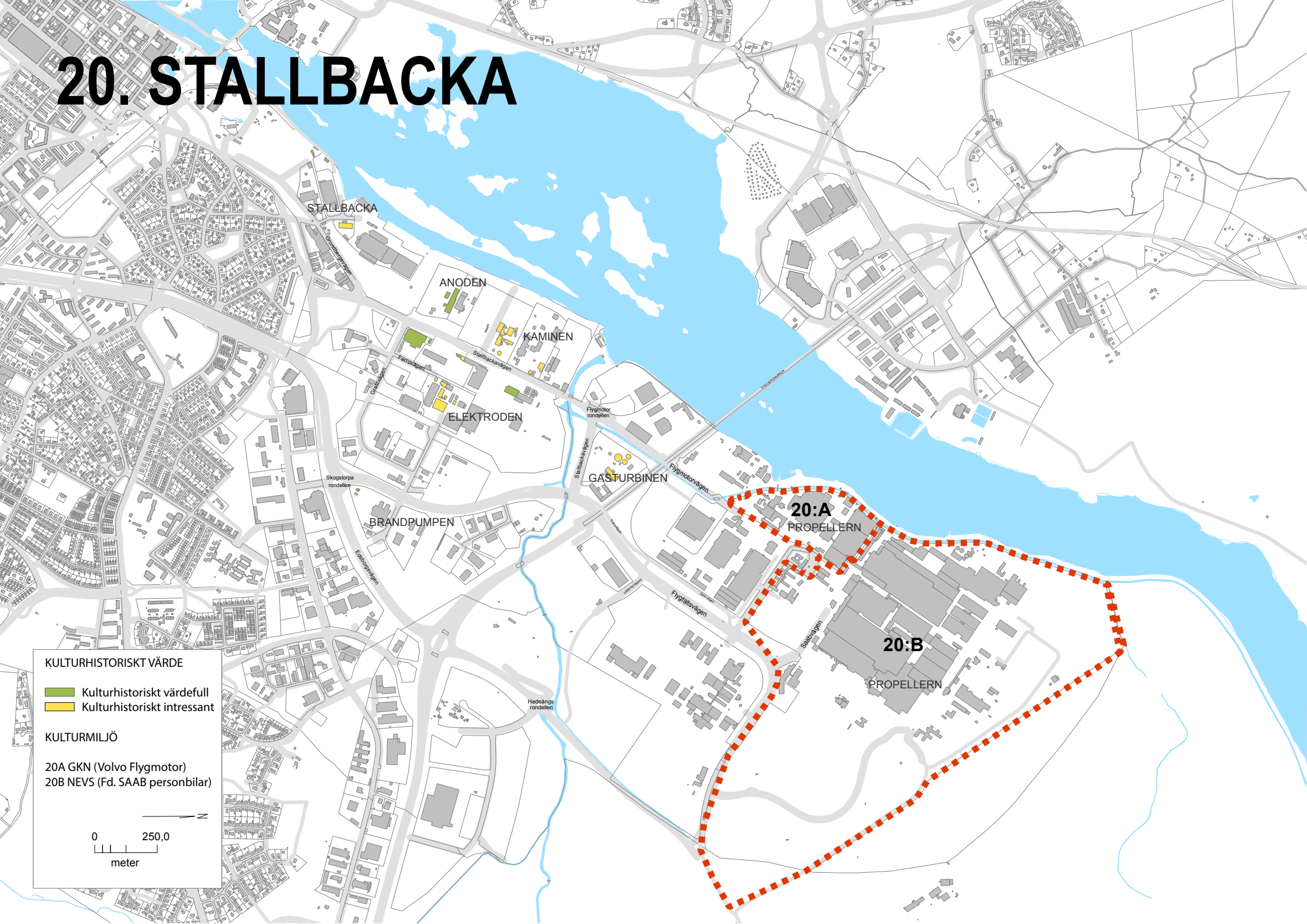

20. STALLBACKA

STALLBACKA

ANODEN

KAMINEN

ELEKTRODEN

GÅSTURBINEN

BRANDPUMPEN

20:A
PROPELLERN

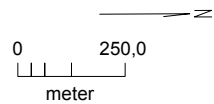
20:B
PROPELLERN

KULTURHISTORISKT VÄRDE

- Kulturhistoriskt värdefull
- Kulturhistoriskt intressant

KULTURMILJÖ

- 20A GKN (Volvo Flygmotor)
- 20B NEVS (Fd. SAAB personbilar)

STADSDELENS HISTORIA

Stallbacka finns omnämnt redan under medeltiden som en kronoegendom och en plats för stallarna som tillhörde Ekholms slott. Även Malöga har en lång historia och finns omnämnt år 1334. Under 1500-talet utgörs Malöga by av fem gårdar. Stallbacka och Malöga var fram till 1900-talet ett ålderdomligt kulturlandskap med åkrar, gårdar och torp.

Byggandet av kraftstationen vid Olidan innebar i många avseenden starten för Trollhättas industriutveckling. Och är även ursprunget till den industrietablering som kom att ske vid Stallbacka och senare även Malöga. En förändring som kom att förändra landskapet radikalt.

När kraftstationen Olidan skulle uppföras räknande företaget med en produktion på 40 MW men bara några år efter att stationen levererat ström första gången byggde man ut kraftverket och produktionen steg snabbare än anat. Energiproduktionen gav så pass stor avkastning att Kungliga Vattenfallsstyrelsen oroade sig för om de skulle få avkastning för all den kraft som nu producerades. Transformortekniken var dessutom inte fullt utvecklad, vilket medförde stora energiförluster vid långa transporter. Detta bidrog i sin tur till att det var mycket förmånligt för stora och kraftslukande industrier att etablera sig i Trollhättan.

Stora delar av markerna öster om kanalen och norr om nuvarande centrum ägdes av Vattenfallsstyrelsen. För att öka avkastningen på produktionen lockade företaget med billiga marker

nära kanalen och billig el. För att ytterligare locka stora företag till platsen drogs järnvägsspår in i Stallbacka och förmånliga villkor upprättades när det gällde intag av kylvatten och dylikt från älven.

Det var mot denna bakgrund som Stallbackaområdet snabbt kom att bebyggas med tung elektrokemisk industri med den gemensamma nämnaren att det var verksamheter som krävde mycket elkraft för sin produktion. Den första industriplanen över området fastställdes år 1909 och utvidgades norr ut år 1917.

Den första industrin att etablera sig på området var Trollhättans Elektriska Masugn som började sin verksamhet på nuvarande fastigheten Anoden åren kring 1909. Strax därefter börjar intilliggande fastigheter bebyggas.

Under slutet av 1930-talet började de norra delarna av Stallbacka (Malöga) tas i bruk för industriverksamhet. Svensk flygmotor som några år tidigare hade startat upp sin verksamhet på verkstadsområdet Nohab i Skoftebyn hade snabbt ökat i produktion och krävde större marker för att utveckla produktionen och svara på den efterfrågan som hela tiden växte. Företaget etablerades på Malöga och började bygga upp en produktion för tillverkning av flygmotorer och flygplanskarosser. Företaget kom senare att bli två företag, Volvo flygmotor som fortsatte produktionen med flygplansmotorer och Saab som fick ansvaret för flygplanskarosserna som senare helt övergick till att tillverka bilar och i viss mån även flygplanskarosser. Företagen växte snabbt, den bebyggelse som funnits på platsen tidigare revs till förmån för industrierna. De sista

husen från Älvs Gård och Malöga by revs så sent som på 1990-talet.

De senaste åren har stora förändringar skett, både på Stallbacka och Malöga. Samtliga företag som dominerade området under tidigt 1900-tal har försvunnit. Nya företag har tagit sig in i området och använt sig av både gamla och nya byggnader. Av den äldsta bebyggelsen finns några få anläggningar bevarade, men många är i stort behov av underhåll. Industrimiljöer är under ständig förändring och är oftast väldigt konjunktur känsliga vilket kan resultera i snabba uppgångar och lika snabba nedgångar.

Industrin har länge varit den dominerande kraften inom vårt moderna samhälle och har skapat vårt nuvarande välstånd. Stallbacka och Malöga industriområde har tillsammans med Nohab, Stridsberg och Biörck och Olidans kraftstation varit viktiga byggklossar för stadens framväxt och ska ses som kulturhistoriskt värdefulla.

Cyklande industriarbetare år 1954 på Stallbackavägen sett mot norr.

Några industrier är särskilt intressanta att uppmärksamma. Dessa etablerade sig i området tidigt och växte sedan till att blir stora (dvs. haft mer än 100 anställda). Byggnaderna finns till viss del kvar i området idag även om verksamhet och produktion ändrats under åren.

Förutom de industrier som beskrivs nedan fanns även ett antal mindre företag tidigt i området. Några av dessa var: Mangano-Silicium, AB Kemiska och Elektrokemiska Produktion, Trollhätte Cyanidverk med flera. Lika för industrierna var att samtliga hade inriktning på kemiska, elektrokemiska eller legerande produkter, verksamheter som alla kräver stor tillgång på elkraft. Stallbackaområdet är troligtvis det industriområde i Sverige som haft den största koncentrationen av den här typen av elektrokemisk industri.

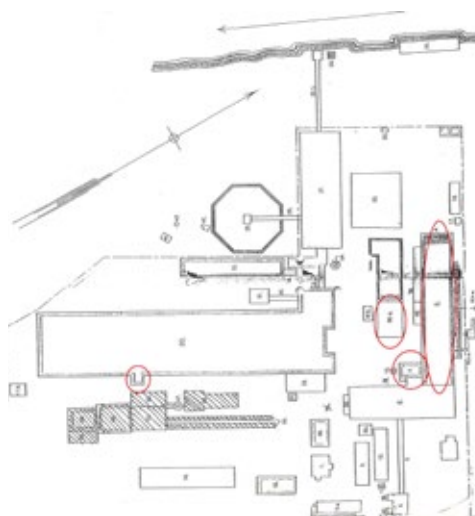
Elektrotermiska AB (1910) – Företaget arbetade främst med förädling av bly och zinkmetaller. Kring år 1915 började man även förädla andra metaller. Företaget växte snabbt och under bara några år hade man uppfört närmare 30 byggnader på fastigheten Anoden. År 1916 hade bolaget ca 350 anställda och var då troligtvis den största industrin i Stallbacka. Verksamheten upphörde 1935, troligtvis på grund av höjda eltaxor. Idag finns endast fyra byggnader kvar från den gamla industriverksamheten, den mindre av de två smältugnsbyggnaderna som inrymde elektriska smältugnar, en lagerbyggnad, det gamla instrumenteringshuset och ett ställverk.

Idag ägs och förvaltas byggnaderna av Svensk kabel- och metallgranulering AB som arbetar med återvinning av metaller. De byggnader som finns

kvar av industriverksamheten finns på fastigheten Anoden 3. Den bevarade bebyggelsen, främst den gamla smältugnen är en av de äldsta byggnaderna i Stallbackaområdet. Byggnaderna och området besitter ett kulturhistoriskt värde. De representerar den tidigaste industrietableringen på området och synliggör genom sin arkitektoniska utformning tidens syn på industribyggnaders utformning. Området är därför inte enbart värdefullt ur ett industrihistoriskt perspektiv utan även ur ett arkitektoniskt och miljöskapande perspektiv.

De hus som finns bevarade från år 1910 har arkitektoniskt utformade fasader.

Kartan visar byggnadsbeståndet på Elektrotermiska år 1918. De inringade byggnaderna är de som finns kvar idag.

AB Ferrolegeringar (1912) – Bildades 1913 och var en legeringsindustri som tillverkade ferrokrom karburé, som bland annat användes för framställning av verktygsstål. Under 1920-talet skedde en stor expansion av industrin efter att företaget lyckats forska fram en metod för lågkolhaltig ferrokrom – ferrokrom affiné som fick stor betydelse i produktionen av rostfritt stål som användes flitigt fram till 1950-talet. År 1930 hade bolaget uppfört ca 30 byggnader på fastigheten, idag finns endast sju bevarade. Företaget var länge ett av de största på området och under 1960-talet hade bolaget ca 600 anställda, bara i Trollhättan.

Området delades år 1990 upp i tre fastigheter och fick nuvarande fastighetsindelning, detta medförde att området splittrades och den ursprungliga strukturen blev svårsläst. Byggnadernas storlek och utformning berättar om tidigare verksamheternas omfattning och utgör karakteristiska inslag i miljön. De större industribyggnaderna har genom att nya verksamheter använt byggnaderna till viss del bevarats. Området och de bevarade byggnaderna besitter ett visst kulturhistoriskt värde som fysiska rester av en industri som haft stor betydelse för Trollhättan och för stadens utveckling.

De byggnader som finns kvar från Ferrolegeringars verksamhet står som minnesmonument över en betydelsefull industriepok för Trollhättans historia.

Stockholms Superfosfat Fabrik (1915) – Företaget etablerade sig på fastigheten Kaminen 2 där de byggde en fabrik för produktion av ammoniumperklorat. I Sandhem uppfördes även arbetarbostäder och disponentbostäder. Produktionen utvecklades snabbt och man uppförde även en karbidfabrik och ett platinaverk.

Området karaktäriseras av blandningen av äldre byggnader mot nyare fabriksbyggnader. Kvar av den äldre bebyggelsen är ett magasin uppfört i tegel med tidstypisk tegelornamentik, och ett kontorshus. De byggnader som finns kvar är av stor betydelse för upplevelsen av området och förståelsen av dess långa historia. Magasinet har även värdefulla arkitektoniska värden och visar hur industribyggnader utformades under tidigt 1900-tal.

Det gamla magasinet är välbevarat med tidstypiska tegelfasader med dekorativa mönsternurningar så som gesimsband av tandsnittstyp.

Skandinaviska Grafitindustri AB (1917) – Uppfördes efter initiativ från Telegrafverket. Telefonnätets utbredning i Sverige ledde snabbt till ett ökat behov av grafitpulver som användes i torrbatterier till telefoner. När torrbatterierna slutade användas under 1930-talet upphörde även efterfrågan av grafitpulver. Företaget övergick då till att i större utsträckning tillverka grafitelektroder och köptes några år senare upp av Union Carbide. Företaget växte och under 1970-talet hade man närmare 200 anställda. År 1986 lades företaget ner efter en minskad efterfrågan och höga olje- och elpriser.

Flera av de ursprungliga byggnaderna finns kvar på platsen. Många har dock ändrat karaktär i och med om- och tillbyggnader. Flera byggnader i området har en utmärkande takform av sadeltakstyp som bryts upp av långsgående lanterniner. Takformen är ett kännetecken för industrin och bör ses som ett bärande värde för miljön. Den bevarade strukturen i området med en tät bebyggelse av olika karaktär och med olika verksamheter har ett industrihistoriskt värde som en välbevarad industrimiljö från tiden.

Västra Sveriges Lantmäns Centralförening (1930) – Företaget uppförde magasinsbyggnader för säd vilket utökades successivt. Åren 1953-54 uppfördes den stora betongsilon för spannmålshantering på nuvarande fastighet Silon 1. Anläggningen finns kvar idag men har klätts in med svart korrugerad plåt. Trots det är byggnaden mycket karakteristisk och förknippas med området.

Trollhättan Energi, TEAB (1980) - Sedan 1980 bedriver bolaget värmeproduktion på fastigheten Kaminen 3. Fastigheten består av karakteristiska byggnader i olika volymer, kulörer och kategorier. Miljön är spännande och representerar en förändring i tidens industriarkitektur. Området bör ses som intressant på grund av sin bevarade och karakteristiska utformning.

